

De rechtsmodaliteit en met haar de geheele rechtskring is van zeer gecompliceerden aard, ze is niet één-dimensionaal, zooals de abstracte neo-Kantiaansche rechtsleer ons wilde leeren, maar heeft even zoovele dimensies als de wetskring analogieën kan aanwijzen.

Als voorbeeld van het eigenaardig karakter der analogieën in den rechtskring, zij hier de juridische *geldingstijd* vermeld. Deze geldingstijd rust ongetwijfeld op het substraat van den natuurlijken tijd. Maar terwijl deze laatste slechts in één richting verloopt, vertoont de juridische tijds-analogie de eigenaardigheid in twee richtingen te kunnen verlopen (men denke aan de terugwerkende kracht).

Daardoor kan ook het rechtssysteem niet in één continue dimensie worden opgebouwd, gelijk de school van **Kelsen** wilde, maar het moet naar de gecompliceerde structuur der rechtsmodaliteit in verschillende dimensies uiteengaan. Alleen de rechtsmodaliteit zelve is de gemeenzame noemer, waaronder de meest verschillende rechtsfiguren moeten worden gebracht, om ze in rechtsrelaties en in rechtssysteem te kunnen begrijpen.

En nu zijn we in staat ook een kern van waarheid in alle humanistische eenzijdigheid te ontdekken. Werd het rechtssysteem door de mathematisch-logische richtingen in de humanistische rechtsleer als een „geometrie der rechtsverschijnselen” (Kelsen) gekarakteriseerd, dan is hier langs den weg eener *logische* analogie het recht aan de mathematische methode onderworpen.

Daartegen keert zich terecht het Calvinistisch leerstuk der souvereiniteit in eigen kring. Maar de mathematische analogie als metalogische analogie der wetsidee laat zich ongetwijfeld in het recht aanwijzen. Het probleem van de eenheid der veelheid handhaaft zich als mathematische analogie in den gezichtskring van het recht en rust hier op een mathematisch substraat¹⁾.

Maar dit probleem fungeert in dezen gezichtskring slechts als een rechtsprobleem, bepaald door de normatieve rechtsmodaliteit. Het majoriteitsprincipe, het probleem van de staatseenheid, van de rechtspersoonlijkheid als de eenheid van vele willen, ze liggen klaarblijkelijk ten deele in de mathematische analogieën van het recht, maar ze zijn nimmer met het mathematisch functiebegrip te benaderen²⁾.

Het blijft tenslotte het recht zelve, dat den eenheidsband tusschen vele individuen legt.

Wanneer de psychologische richting in de rechtsleer het recht als een psychologischen wil tracht te begrijpen, dan zondigt zij ongetwijfeld tegen de souvereiniteit in eigen kring en moet zich noodwendig in antinomieën verstrikken.

Maar dat de rechtskring psychologische analogieën kan aanwijzen, schijnt niet twijfelachtig. De juridische wil kan nimmer, gelijk de „Norm-logik” beweert, een functie van de norm zijn. Hij berust ongetwijfeld op een psychologisch substraat en ligt in de sfeer der psychologische analogieën van het recht. Maar het is de rechtsmodaliteit, die ter laatste